

משכן אהוד

THE HOUSE AND STAIRS
BEIT MIDRAH
בית המדרש
בית מדרשמוסדות בית מדרש
איתמר
ישיבה גבוהה וכולל

שאלות לפרשת משפטים מאת הרב עמיחי כנרתי

"ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" - מדוע דוקא לפני דיני ישראל ולא לפני שופטים גויים, "ואפילו ידעת בדין אחד שהם דנין אותו כדיני ישראל אל תביאהו בערכאות שלהם" (רש"י)?

רש"י נימק: "שהמביא דיני ישראל לפני גויים מחלל את השם ומיקר שם עבודה זרה להחשיבה".

אפשר לומר טעם נוסף, שגם אם במקרה יש דין אחד שזהה מעשית בין דייננו לשופטיהם, מ"מ צריכים ללכת דוקא לדיני ישראל, מפני ששם "אלוקים יושב בעדת אל", הקב"ה נמצא יחד עם הדיינים (הרחיב בזה הרמב"ן שמות כא, ו).

גם מגמת המשפט שונה: בעולת ראייה (ח"ב, על "גם עבדך נזהר בהם") באר יפה שאצלנו המשפטים האלו קיימים באים מכח האמת שבהם להשרות את השכינה והקדושה בעולם, ולא רק לסדר טכנית ענינים ומריבות בין בני אדם, עיין שם.

בערפילי טוהר עמ' צג באר שההבדל הוא במגמה, האם דרישת הצדק היא המניעה או כח האנוכיות. ולחיבת הקודש נביא לשונו:

"העונשים החברתיים, בייחוד בשביל היזק ממון, יש להם שני מקורות נפשיים; טוב ורע. האחד נובע מתוך ההכרה שאסור לעשות עוולה, והעושה עוול צריך שיוסר כדי שתתחזק ההכרה הטובה הזאת. והשני בא מתוך צרות עין, שהאיש האחר אין לו ליהנות בשלי, או לנגוע בשלי, מפני שההרגשה של השלי ושל האני היא חזקה ומגושמת באין שיעור. כל המשפטים שהם הולכים בלא מקור אלהי יונקים ממקור הרע, וכל המשפטים האלהיים אין בהם כלום מהרע, כי אם הכל נובע ממקור הטוב של האמת והיושר כשהוא לעצמו. והענפים יש בהם מן השורש. פעמים בגילוי ופעמים רק בהעלם. ומשפטי הגויים ברובם נובעים מן האנוכיות הגסה הזאת, שעליה בנויה החברה הפוליטית של האנושיות. עד אשר לא באה למידה הנבואית העליונה של כיתות החרבות לאיתים. אחת היא מלחמת ד' של ישראל, שיסודה הוא רק הגברתה של האורה האלהית, הדורשת את יסוד המשפט ממקורו הטוב. ובכל מקום שאתה מוצא אגוריאות של גויים, אף על פי שדינם כדיני ישראל, אסור לדון בפניהם, שנאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, לפניהם ולא לפני גויים. כי המקור של החברה האנושית. המפורדת ללאומים לוחמים זה בזה בלא רחמים. יונק הוא עדיין ממקור הרשעה, והצורה המשפטית באה לא מהמלחמה נגד העוול בכלל, אלא מהרשעה וצרות העין נגד האיש האחר שאינו בעל אותו הרכוש, וההזדמנות הארעית שנתדמו הדינים בצורתם החיצונה, אינה יכולה לטהר" וכו'.

מדוע להשליך את בשר הטריפה דוקא לכלב, "לכלב תשליכון אותו"?

ידועים דברי חז"ל, שהוא הכרת הטוב לכלבים על שלא נבחו במכת בכורות, "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו". בהרבה מפרשים (דעת זקנים, א"ע, ספר חסידים, נצי"ב) בארו את הכרת הטוב מפני שהכלב שומר על הבהמות במרעה שלא יבואו זאבים ויטרפו.

עכ"פ למדנו מכאן הכרת הטוב גם כלפי בעל חיים שנעזרנו בהם, ואם כן כש"כ שעלינו להכיר טובה כלפי בני אדם שהיטיבו לנו, וכש"כ כלפי הקב"ה!

משכן אהוד

THE HOUSE AND STAIRS
 שו"ת אהוד
 בית המדרש
 שו"ת אהוד

שאלות לפרשת משפטים מאת הרב עמיחי כנרתי

מדוע התורה התירה עבדות? היום הרי מקובל בעולם שזה דבר שלילי!

פשוט שהעבדות שהתורה מתכוונת אליה אינה ח"ו כעבדות הקשה והאכזרית הידועה לנו לדוגמא ממה שקרה באמריקה עם הכושים וכו'. לגבי עבד עברי התורה מצווה מספר ציוויים שיגנו על גופו, נפשו וכבודו, כמו לא ימכר ממכרת עבד, לא תעבוד בו עבודת עבד, לא עבודת פרך וכו'. "כי טוב לו עימך!" עד כדי כך שחז"ל אמרו "כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו!" [לגנב שאין לו מה לשלם, ודאי שעדיפה אפשרות המכירה לעבד, מאשר המצוי היום שנכנס לבית סוהר עם פושעים כמוהו, ורבים הסיכויים לצערינו שלא ישתקם אלא ח"ו להיפך].

גם כלפי עבד כנעני, התורה סמכה על הטבע הטוב והרחמן שלנו היהודים, שנתנה עימהם ברחמים. וכך לשון הזהב של הרמב"ם בהל' עבדים פרק ט': "מותר לעבד **בעבד כנעני** בפרך, ואף על פי שהדין כך **מידת חסידות ודרכי חכמה שיהיה אדם רחמן ורודף צדק**, ולא יכביד עולו על עבדו ולא יצר לו, ויאכילו וישקהו מכל מאכל ומכל משתה, חכמים הראשונים היו נותנים לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין, ומקדימין מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן, הרי הוא אומר כעני עבדים אל יד אדוניהם כעני שפחה אל יד גבירתה, וכן לא יבזהו ביד ולא בדברים, **לעבדות מסרן הכתוב לא לבושה, ולא ירבה עליו צעקה וכעס אלא ידבר עמו בנחת וישמע טענותיו**. וכן מפורש בדרכי איוב הטובים שהשתבח בהן: "אם אמאס משפט עבדי ואמתי בריבם עמדי- הלא בבטן עושני עשהו ויכוננו ברחם אחד", ואין האכזריות והעזות מצויה אלא בעכו"ם עובדי ע"ז, אבל **זרעו של אברהם אבינו והם ישראל שהשפיע להם הקדוש ברוך הוא טובת התורה וציוה אותם בחוקים ומשפטים צדיקים, רחמנים הם על הכל**. וכן במידותיו של הקדוש ברוך הוא שציונו להדמות בהם הוא אומר ורחמיו על כל מעשיו, וכל המרחם מרחמין עליו שנאמר ונתן לך רחמים ורחמן והרבך".

באגרות הראי"ה (ח"א עמ' צה) הביא דוגמא יפה לכך שחיי העבד טובים משל פועל רגיל, ממה שקורה במכרי פחם, כשבעל הבית העשיר יש לו פועלים: "עשיר שליבו אטום הלועג לכל צדק ומוסר, ויותר נוח לו שבמנהרה יחסר אור ואויר אע"פ שע"י זה יתקצרו חייהם של אלפים אנשים, ואם לפעמים תפול מכרה, ויקברו חיים עובדיה, לא ישים על לב, כי ימצא פועלים אחרים נשכרים". אם הכורים היו עבדיו, מקנת כספו, ברור שהיה דואג להם היטב לאוויר נקי ולבטיחות בעבודה, זה הרי האינטרס שלו...

אדם שהלווה לחבירו ולקח לו את בגדו כמשכון, אומרת התורה להשיב לו עד זמן השינה: "אם חבול תחבול שלמת רעך, עד בוא השמש תשיבנו לו. כי היא כסותו לבדה, היא שמלתו לעורו, במה ישכב, והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני". איזו סיבה יש לו לצעוק כנגד המלווה? לקחו לו כדין את המשכון, ואיזה עוול נעשה?

נכון, "חוקית" אין כאן עוול, והצעקה אל ה' היא מצד עצם הצרה ולא כנגד המלווה. ובכל זאת יש תביעה מוסרית כנגד המלווה העשיר: קיבלת כסף משמים גם בשביל להיטיב לאחרים, נא תתחשב כעת בעניי! [ושמעתי כי חנון אני - אף על פי שלא יוכל לצעוק עליך חמס, שהרי הוא חייב לך, מכל מקום כשיצעק אלי על עניותו הגורם לו להיות ערום בלי לבוש על ידך, אתן לו קצת ממה שהייתי חונן אותך יותר על סיפוקך כדי שתוכל לפרנס בו אחרים" (ספורנו)].

משכן אהוד

THE HOUSE AND STUDIA
בית המדרש
בית המדרש
בית המדרשמוסדות בית מדרש
איתמר
ישיבה גבוהה וכולל

שאלות לפרשת משפטים מאת הרב עמיחי כנרתי

"ונקי וצדיק אל תהרוג, כי לא אצדיק רשע" - איזה לימוד חשוב יוצא מפסוק זה?

רש"י פירש: "מניין ליוצא מבית דין זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה, שאין מחזירין אותו לבית דין לחייבו תלמוד לומר וצדיק אל תהרוג, וזה צדיק הוא, שנצטדק בבית דין. כי לא אצדיק רשע - אין עליך להחזירו, כי אני לא אצדיקנו בדיני, אם יצא מידך זכאי, יש לי שלוחים הרבה להמיתו במיתה שנתחייב בה".

מכאן למדנו שאין האחריות על הצדק בעולם מוטלת על בית דין! הקב"ה יש לו הרבה שליחים להשיב לרשעים גמולם. לעיתים השליחים לכך הם הדיינים בבית הדין, אבל לא תמיד הדין מסור בידם (כגון גרמא פטור, או כשלא היתה התראה גמורה של העדים בנידון, ועוד ועוד), ואז אנחנו סמוכים ובטוחים שהצדק יתבצע בעיתו ובזמנו ע"י שלוחים אחרים! [האריך על יסוד זה הרב אביגדור נבנצל שליט"א בשיחותיו לפרשה]

"... ואין בו מלקות לפי שהוא לאו שאין בו מעשה, וכמה שלוחים למקום להלקות מלבד רצועה של עגל ושל פרות" (ספר החינוך, רל"ו). "... אין לוקין עליו לפי שאין בו מעשה. וכמה מלקיות מבלי רצועה של עגל ביד האדון המצוה על זה, יתברך ויתעלה" (שם, של"ח).

בפרשתנו מובאים ציונים כלפי הגר: "וגר לא תונה ולא תלחצנו, כי גרים הייתם בארץ מצרים". "וגר לא תלחץ, ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים היתם בארץ מצרים" - מה כוונת הנימוק הנ"ל?

אם אדם לא הרגיש את ההרגשה הכואבת, יכול להתנצל ולהתחמק "לא ידעתי", "לא חשבתי". אתם הרגשתם במצרים הרגשה חזקה של הצער והעלבון באופן שהמצריים נהגו כלפיכם, בזלזול ובניצול, ודאי אתם צריכים להזהר לא לעשות כך כלפי גרים שמצטרפים לעם ישראל! ספר החינוך (פרשת עקב מצוה תלא) זירז אותנו ללמוד מרוח המצוה גם כלפי יהודי גר, כלומר שהוא זר וחדש במקום זה ונפשו כנועה: "ויש לנו ללמוד מן המצוה היקרה הזאת לרחם על אדם שהוא בעיר שאינה ארץ מולדתו ומקום משפחת אבותיו, ולא נעביר עליו הדרך במצאנו אותו יחידי ורחקו מעליו עוזריו, כמו שאנו רואים שהתורה תזהירנו לרחם על כל מי שצריך עזר, ועם המדות הללו נזכה להיות מרוחמים מהשם יתברך, וברכות שמים ינוחו על ראשנו. והכתוב רמז טעם הציווי באמרו כי גרים הייתם בארץ מצרים, הזכיר לנו שכבר נכוינו בצער הגדול ההוא שיש לכל איש הרואה את עצמו בתוך אנשים זרים ובארץ נכריה, ובזכרנו גודל דאגת הלב שיש בדבר וכי כבר עבר עלינו והשם בחסדיו הוציאנו משם, יכמרו רחמינו על כל אדם שהוא כן".